

*hidegen, távoli mezőkre,
havakon és a ködön át,
a félelem és a fájdalomtól
nem hallani a halk szavát.*

*Legszebb álmunk egy mező
és rajta gazda: ép' amint vet.
Mint a magot a puha földbe,
ugy rejtenénk el életünket!*

MÁRAMAROS A NÉPEK TALÁLKOZÓHELYE

Irtta: SZABÓ ZOLTÁN

Máramarosnak, az ország e kis szögletének néprajzi térképe igen változatos; a románság számára fogalom a máramarosi paraszt s Máramarost általában a románság bölcsőjének tekintik, innen indult el a honalapító Drágos, itt látott napvilágot az első román nyomtatott betű; a Dunavölgyében élő ruthéneknek Máramaros a legtömörebb nyelvterületük, itt élnek a főbb ruthén nemzetiségi csoportok: a huculok, a bojkik, a bliachák, ezen a vidéken kelt életre és itt mult ki a Kárpátukrán Köztársaság. A zsidóság sem marad el s élénk nemzetiségi kapcsolat fűzi Máramaroshoz. A Dunavölgyében itt őrizte meg a zsidóság legtöbb nemzetiségi vonását, itt beszélnek a legtöbben a jiddis nyelvet s ez az egyedüli megye Erdélyben, ahol számra nézve a zsidóság a legnagyobb kisebbség. A magyar nemzeti ujjászületés idején a máramarosi Huszt vára ihlette meg Kölcseyt, hogy megírja a *Hass, alkoss, gyarapíts!* ismert sorait, de azokon a térképeken, amelyek a német nép terjeszkedését szemléltetik, határozott vonalak mutatják, hogy Máramarosban élnek németek is és itt is van talaj a pángermanizmus számára. Őt nemzetiség fiai élnek itt évszázadok óta.

Még különösebb árnyalatokat kapunk, ha Máramaros külső fekvésére vetünk pillantást. Három államalakulat találkozik itt: délről a balkáni agrár államok tömbje, nyugatról az iparilag eléggé fejlett Magyarország és keletről a Tanácsköztársaságok Szövetsége.

Érdekes vizsgálat tárgyává tenni ezen a 3.381 négyzetkilométernyi területen, hogyan alakult ki ez a tarka nemzetiségi tömb és hogyan él ma anynyi ellentétes irány között.

Máramaros őslakói ismeretlenek. Vannak ugyan ásatási leletek ugy a történelem előtti időkből, mint a Krisztus utáni századokból, de hogy kik voltak e népek, mely fajhoz tartoztak, arra még sem kézzelfogható lelet, sem következtető történetíró nem adott választ. Az őslakókra vonatkozóan ma is folyik a vita, az érdekellentéteknek megfelelően. Egyrészt a román történetírók állítják, hogy Máramaros a dákok-románság egyik bölcsője, ahol a románság vissza vezetheti származását az ősszüllőkig. Az 1219-ben írt *Ritus exploradae veritatis* erre vonatkozóan a következő megállapítást tartalmazza: „Prima meta egreditur de terra Bogdan et vadit ad Thoufő”. Szánszki Tomka János ugy magyarázza ezt,

hogy 1219-ben Máramarost már mint a románok által lakott területet ismerték s az itt lakó románoknak Nagy Lajos uralkodása alatt Bogdán volt a vajdájuk.

A másik okirat, amelyre a folytonosság hívei hivatkoznak 1453-ból származik. Ez bizonyos Negrile és Rádomir utódainak igényét tartalmazza, akik arra hivatkoztak, hogy már a Szent király elődeiknek adományozta a két Visót. Ebből ugy következtetnek, hogy már Szent István idejében románok lakták e földet.

Utalnak végül arra is, hogy egy legenda szerint a hazát kereső Árpád a máramarosi Torolyágán keresztül próbált átkelni a Kárpátokon, de Konyhánál román seregekkel kellett megütköznie s maga Álmos is meghalt a csatában. Ennek emlékére építettett Szent István templomot Konyha közelében.

Az ellenérvek szerint a Bogdán helynév, az egész volt Magyarország területén feltalálható és nem mutat semmi jel arra, hogy a máramarosi Bogdánról volna szó. A Szent Istvánra való hivatkozással szemben arra mutatnak rá, hogy a régi magyarországi oklevelek stílusa az elhunyt királyokat szentnek (divus) nevezi. Tehát nem Szent Istvánról, hanem valamelyik későbbi királyról van szó. Ami a honfoglaló magyarokkal való csatát illeti, Szilágyi János szerint mi sem bizonyítja, hogy Szent István építtette volna a konyhai templomot s állítja ezzel szemben, hogy azt Juga vajda fiai, János és István építették 1360 körül. A vita nem zárult le s amíg ellentét és érdekek fennállanak, addig bizonyára a történészek sem törekszenek arra, hogy állításaikat közös alapra hozzák.

Az első írásbeli említés 1190-ből maradt fenn Máramarosról, melyben a megyét vadászterületként említik. Említés történik 1213-ban arról, hogy teuton lovagok telepednek le Técsőn és Vasér völgyében. 1239-ben pedig már ismerik a megye földalatti gazdagságát és IV. Béla máramarosi sósfürdőt adományoz Kunigunda lányának.

Az első nagy román letelepedésről a XVI. században irnak a román és orosz krónikások. Kun László a tatárokkal való harcában segítséget kért és kapott a bizánci császártól, akik Kun László seregével együtt szétverik a tatárokat és letelepednek a Tisza völgyében.

A történelem előtt ismert második nagy letelepülés 1335 körül történik, amikor Baszaráb havasalföldi vajda tuszként adja Róbert Károlynak Bogdán vajdát és népét, akiket Máramarosban telepítenek le.

Közben a Kárpátok keleti és északkeleti részein egy másik nép szivárog át: a ruthének. Nincsenek pontos adatok ennek időpontjára vonatkozóan, de a konstantinápolyi pátriárka 1391-ben már írásban a körtvélyesi főapát alá utalja a máramarosi ruthéneket.

Évszázadokon át állandó mozgás, ki- és bevándorlás jellemzi a máramarosi életet. A románság egyrésze több alkalommal is Moldvában talál új hazát. Galiciából újabb és újabb ruthén családok vándorolnak be a lengyel főuri önkény elől. Közben kifejlődnek a tiszamenti koronavárosok: Hosszuzmező, Visk, Sziget, Técső és a négy város kezdőbetűjéről elnevezett Huszt, amelyek lakossága magyar és német telepesekből állott. Mária Terézia szepességi németeket, *cipcereket* telepít Máramaros bánya- és fakitermelő-vidékeire. A XVIII. században örmény kereskedők hoznak új szint Máramaros néprajzi összetételébe. A legutolsó be-

vándorló nép a zsidóság. A XVIII. és XIX. század folyamán jön be Galiciából és mind nagyobb számban lepi el a községeket s az 1900-as években már a legnagyobb számú kisebbség a Tiszától délre eső részeken.

Érdekes megfigyelni, hogy bár számos nép él századokon keresztül egymás mellett, fajgyűlölet ritkán uralkodik a multban e népek között. Jóllehet Jorga professzor szerint a körtvélyesi kolostorban működött az első román nyomda s innen indulnak hazát keresni Bogdán és Dragos vajdák, Máramaros mégsem adott más vidékekhez hasonlóan nemzeti hősokeket. Máramarosnak sem Lukács Lászlója, sem Rácz Jánosa nincs, ezzel szemben a megye kivette részét minden általános társadalmi megmozdulásból.

A megyei okmányok beszámolnak arról, hogy a Dózsa-féle parasztforradalom után 36 budfalusi, váncsfalusi, szarvaszói, apsai, barcánfalvi, farkasrévi, dragomérfalvi és leordinai román nemest ítéltek el teljes birtokvesztésre, mert résztvettek a Dózsa-féle lázadásban. S amint II. Rákóczi Ferenc kibontja a szabadság zászlóját Máramaros 4000 gyalogost és 800 lovast küld a Habsburgok nagybirtok rendszere elleni harcba. S e 4000 gyalogos s 800 lovas nemcsak magyarokból, hanem nagyrészt ruthénekből és románokból áll. E kuruc csapatok zászlóját még ma is őrzik a magyarországi Máramaros színromán Apsa községének templomában. Számos román nemes halt meg a kuruc csapatok oldalán s a labancokkal való harcok közben rombolták le a hagyományokat őrző körtvélyesi kolostor falait is.

Az 1848-49-es forradalom idején megint nem a Habsburg-abszolutizmus oldalán találjuk a máramarosi népeket. 1848 szeptemberében történik ugyan összeütközés Borsán az ottani románság és a honvédség között, de az egész forradalom alatt románokból, ruthénekből és magyarokból álló csapatok őrzik a szorosokat, amelyek még Világos után sem teszik le a fegyvert, hanem kibontott zászlóval vonulnak vissza a falvakba. A magyarázat erre az, hogy Máramaros társadalmi összetétele a multban népibb és demokratikusabb volt, mint más megyéké. Máramaros ugyanis nem ismerte a néptől teljesen elszakadt nagybirtok rendszert. A városok, ahol a magyar lakosság lakik, szabad királyi városok, a bányák a korona birtokai voltak. A vidék a „bocskoros nemesek“, kisenemesek földje. 1390-ig a románságnak külön vajdája volt, aki a nép minden belső ügyét intézte. Máramaros nemessége nagyrészt a román népből emelkedett ki s ha el is ért nagyobb méltóságot, utódai többnyire a nép közé hullottak vissza s ez szorosabb kapcsolatot teremtett a kisenesség és a jobbágyság között. Ahogy kialakul az államiság, ahogy a szűk máramarosi völgyek között szaporodik a lakosság, úgy kerül előtérbe a nyomor s Máramaros fogalma egyre inkább azonosul a nyomor, nélkülözés s közművelődés hiányának fogalmával.

A romániai Máramaros egyharmada a világháború előtti megyének. A békeszerződések értelmében Máramaros Tiszától északra fekvő része Csehszlovákiához került s oda tartozott 1939 márciusig. A jelenlegi román Máramaros területe 3.381 négyzetkilométer és 167.003 ember lakja, négyzetkilométerenkénti sűrűség 50, ami megközelíti az átlagos romániai népsűrűséget. A máramarosi földek milyensége mindjárt rámutat a megye hiányaira is. A megye területeiből csak 11.55 százalék szántóföld, 44.25 százalék erdőség, 25.07 százalék takarmánytermő, 13.29 százalék le-

gelő 1.59 százalék kertgazdaság és 4.25 százalék terméketlen.

Termőföldek tekintetében Máramarosban nem beszélhetünk terjedelmes nagybirtokról. Az u. n. máramarosi nagybirtokosok, akik 50 hektáron felül gazdálkodnak, beleértve legelőt, szántót, erdőséget, összesen 107-en vannak. Ezek közül 53 száz hektáron felüli birtokos. Ez az 53 birtokos azonban csak 699.21 hektár szántóföldet vall magáénak: vagyis átlagban, a szántóföldet tekintve, egy máramarosi nagybirtokos még 30 hold földön sem gazdálkodik. Természetesen ezek nagyrésze maga is az eke szarvát fogja. 50-100 hektár közötti birtok 54 van, de összesen csak 541.98 ha. területű szántó és kert. Így átlagban 25 hold földet sem mondhatnak a magukénak. A többi föld közbirtokosságok, melyek egyházak, községek és magánosok között oszlik meg. Ma már annyira szétforgácsolódott a szántóföld, hogy alig akad paraszt, aki a mezőgazdálkodásból meg tudná keresni kenyerét. Általában úgy vélik, hogy 10 parasztgazda közül alig egy él meg saját földjéből, beleértve erdőt, legelőt, szántóföldet is. A valóság azonban ennél is sulyosabb. A máramarosi parasztságnak több, mint 95 százaléka az agrárproletáriátus körébe tartozik, mert nem képes megélni földjéből s mindennapi kenyerét bérmunkával keresi. A szántóföld kevés és szétforgácsolt. Egy 3 holdas gazda földje két-három helyen fekszik. A föld rossz minősége ellenére a földéhség nagy s hogy legalább mindennapi puliszkáját biztosítsa, a máramarosi paraszt minden lehető földcskét szántófölddé alakít.

Sikföldi gazdálkodó megdöbbenne, ha az Iza és Visó völgyéből látná a hegyekre felkúszó barázdákat. A legelőket szántóföldekké alakították át, mert az állatokat el kellett adni, hogy ellátásukat biztosítsák. Máramaros állatállománya ennek következtében az utóbbi években fokozatosan csökkent. Szarvasmarhái száma az 1932, 1935, 1938. években: 47.846, 37.345, 42.600; ló: 10.622, 11.353, 9.995 juh és kecske 136.135, 87.090, 99.315.

A mezőgazdálkodás a föld rossz minősége és a tőkehiány miatt nem jövedelmező. A szántóföldek legnagyobb részét kukorica termelésre használják. Nem azért, mintha ez lenne a legalkalmasabb. Nem. A máramarosi paraszt 7.800 kgr. kukoricát termel hektáronként, amikor Havasalföldön 12.9, Szatmár körül 12.0, az erdélyi fensíkon 11.3, Beszarábiában 9.6 mázsát termelnek ugyanakkora területen. A kukorica termelésére sem a föld, sem az éghajlat nem alkalmas. A máramarosi paraszt mégis kitart mellette, mert hagyományosan ezt tartja a legolcsóbb kenyérnek és mert nem segítik gazdálkodása átszervezésében.

A többi gabonaneműek termelése szintén kevesebbet hoz hektáronként, mint más vidékeken: a buza hozama hektáronként 700, az árpáé 710, a zabé 610, a burgonyáé (elég nagy területen) 6500 kgr.

Dr. *Marina* Mihály számításai szerint Máramaros csak az év 95 napján tudja ellátni magát élelemmel, a többi más megyékből kell hoznia. Így Máramaros lakosságának legnagyobb része az erdőből és a legelőből szerzi a kenyerét. Ebben a vonatkozásban már beszélhetünk nagybirtokról is. Az erdők és legelők nagy része állami, községi, közbirtokossági vagy 50 hektáron felüli birtokosok tulajdona. Így találunk két 30.000, egy 12.000, egy 800 és hat 600 holdon felüli birtokot.

A Szamostartományi kormányzáság hivatalos kiadványában dr. *Marina* a következőket állapítja meg ezzel kapcsolatban: „A kisajátítást Má-

ramarosban olyan módon hajtották végre, hogy még szép számú nagybirtokos maradt... másrészt az igénylésnek nem tudtak eleget tenni, a legtöbb község nem kapott fejlődéséhez elegendő legelőt, mindenesetre a máramarosi agrárreform még eddig csaknem semmit sem oldott meg". (Máramuresul, necesităţi si remedii. 1939.)

A falusi lakosság legnagyobb része erdőmunkálatoknál, kisebbrészt, mint utépitő kubikos vagy pásztor keresi a kenyerét. Ugy a famunkálat, mint a kubikosság a munkalehetőségeknek az a fajtája, ahol a munkásság érdekei a legkevésbé biztosítottak. A napi átlagos bér, akkordmunka mellett 70-90 lei. Évente több ezren idegen megyékbe mennek, nem is ismerik a munkafeltételeket, de elfogadják a szerződést és az utra adott előleget s a munkahelyen nincsen más választás: vagy visszatérni veszteséggel vagy dolgozni a felajánlott bérért. Dr. Marina említett munkája a következőképpen jellemzi a famunkások életét: „Az év 365 napjából 83 vörösbetűs (vasárnap, ünnep). Ezekben a napokon a vallásos máramarosi nem dolgozik. Marad még 282 nap, amelyből legalább 82 napon nem kap munkát, beteg, utazik. Jó években munkanapjainak száma 200. Szorgalommal és jó körülmények között naponta átlag 70 leit keres, ami 200 nap után 14.000 leit jelent évente. Ha hatnak vesszük családtagjainak számát, arra a végeredményre jutunk, hogy ennyivalóra, ruházatra és egyéb kiadásokra 6.50 lej jut naponta egy személyre. Ime a famunkás életszínvonala.“

Még ez a számítás is optimista, mert a máramarosi famunkás nem dolgozik 200 napot egy évből és ha idegenbe kerül, úgy a saját fenntartása felemészti keresetének a felét. Pedig a máramarosi parasztnál igénytelenebbet nehéz elképzelni. Tápláléka csaknem kizárólag puliszka és tej, vízben főtt krumplics, foghagymás lé puliszkával. Turós puliszka, gyakori tejtermék már a jobb élet jele. Hust, szalonnát nagyon keveset fogyaszt. Nehéz földmunkánál csaknem minden kubikos puliszkát eszik délben, hideg, savanyu tejjel. Ruházatuk csaknem teljesen házilag készül. Faházuk rendszerint két helységről áll. Télen összehúzódnak, egy kis helyiségben öt-en-hatan is élnek, ketten-hárman egy ágyban.

Máramarosi erdőmunkások alatt román vagy ruthén nemzetiségűeket értünk, ezek teszik a megye többségét.

A mai román Máramaros 167.003 lakosa közül 94.000 román, 34.000 zsidó, 20.000 ruthén, 12.000 magyar, 4000 német, a többi „egyéb nemzetiségű.“

A románság és ruthénség legnagyobbrészt famunkás, földműves, kubikos és pásztor. Hasonlóan famunkával és utépitéssel foglalkoznak a németek is, de a legtöbb, mint szakmunkás, aki sokkal jobban keres s magasabb az életszínvonala, mint a román vagy ruthén munkásé. A magyarság a városokban, ipari központokban telepedett le, legtöbbje mesterember, volt hivatalnok, bányász és két tiszamenti községben földművelő. A zsidóság csaknem kizárólagosan kezében tartja a kereskedelmet, vezetése alá tartozik a faipar, a falvakon meg sokan földjeik bérbeadásából élnek. A városban, nagyobb falvakban sok közöttük az iparos és a munkás.

A máramarosi nemzetiségek egymáshoz való viszonya békés. Az általános népi, nemzetiségi élet társadalmi megnyilvánulásai azonban alig észlelhetők. Vannak ugyan minden nemzetiségnek kulturszervezetei, de ezek is főként a nagyobb központokban, ahol tagjaik működése, alig haladja meg egy-egy bál rendezését. A ruthének népi kulturszervezeteiről

nem tudunk, a magyarság kulturszervei az egyházak kereteibe szivódtak. A román nép között elsősorban az Astra működik, főleg egy-egy városi felolvasás, ünnepség megrendezésével. A zsidóság körében hiányzik a szervezett kulturélet.

Máramaros kulturállapotáról a hivatalos statisztikák által nyújtott kép sajnálatosan kedvezőtlen. A lakosság körében sok az írástudatlan, főként a ruthének között. Az írástudatlanság oka főleg a multra vezethető vissza. A nép egészségügye sem kedvezőbb.

Az egyikét itt nem ismerik. Öt-nyolc gyerek nem ritka. 10-12 is előfordul egy családban. A szaporodási arányszám nagyobb, mint Románia vagy Európa bármely részében: 36; a halálozási arányszám: 20.5; a gyermekhalandóság: 19 százalék. Kisebb, mint a romániai átlag.

Máramarost a népek találkozóhelyének, vagy talán úgy is lehetne nevezni, hogy népek országutja. A múltban is keresztül vonultak rajta délkelet és nyugat népei s ha letelepedtek, megbékültek egymással. A történelem mozgásából mindig sokat látott Máramaros. Sokat látott az utóbbi években is. Látta határain vonulni azokat a fegyveres, zászlós csapatokat, amelyek nyugat felé mentek 1938 szeptemberében, hogy megvédjék a Csehszlovák köztársaságot, 1939 márciusában újból idegen ruhák és felöltött arcok lepték el a máramarosi utakat: csehek menekültek, férfiak, nők, gyerekek, továbbutaztak, azzal a tudattal, hogy már nincs hazájuk. Néhány hónappal később a megye másik oldalán, más ruhájú menekültek, lengyelek kértek bebocsátást, akik az utolsó pillanatig várták a nagy nyugati segítséget. Az utóbbi években csaknem félévenként változott a megye szomszédságában fekvő országok neve. Szomszédos volt Csehszlovákiával, azután az autonóm Kárpátukrán köztársasággal, néhány napig a független Kárpátukrajnával, majd Magyarországgal. A másik oldalon előbb Lengyelország határolta. Egy napon azonban idegen katonák jöttek, átfestették a határvonal tulsó felén levő köveket és ráírták a Tanácsköztársaságok Szövetségének jelét. Sok mindent látott Máramaros, de mindenekelőtt saját baja érdekli. Elsősorban megoldásra vár a máramarosi parasztság helyzete s habár öt nemzetiség él e szűk völgyek között, ezt a megoldást a Budfaluból Vánecsfaluból, Dragomérfalváról, Barcánfalváról, Szarvaszóról, Leordináról és Farkasrévről elindult és Dózsa Györgyhöz csatlakozott harminchat román nemes példája szerint, nem valamelyik más nemzet rovására akarja.

Bibliografia. Szilágyi I.: Máramaros egyetemes története, Dr. Mihályi: Máramarosi diplomák, Gh. Bașca: Fragmente din istoria Maramureșului 1931, Derner Marin: Maramureșul românesc 1933, Dr. Marina Mihai: Maramureșul necesită și remedii 1939, Ținutul Someș Colectia secției de studii 1939.

A NYERSOLAJ ÉS A TÖRTÉNELEM. „Akié az olaj, azé a hatalom. A szárazföld és a levegő uralma a könnyű, az óceánoké a nehéz olajok függvénye. Azé a hatalom, akinek a kezében ez az anyag, amely többet ér és befolyásosabb, mint az arany“. (Henri Beranger, a világháborúban a nyersanyag beszerző hivatal vezetője)

„Amikor 1913 októberében a Queen Elisabethet az első olajjal fűtött hadihajót Anglia vízrehocsátotta, akkor értettem meg, hogy Babilónia ősi földjére azért jövök, hogy a kőolajjal foglalkozzam, nem pedig archeológiával“. (Lawrence ezredes: A bölcsesség hét pillére)